

Иван КАТАРЦИЕВ

ОБИДИ ЗА КОНСТИТУИРАЊЕ НА МАКЕДОНСКА ПОЛИТИЧКА ПАРТИЈА ПО ПРВАТА СВЕТСКА ВОЈНА

Во условите на Османската автократска феудална држава македонскиот народ немаше можност за партиско-политичко конституирање.

Прво, партиско-политичкото конституирање во едно општество претпоставува релативно развиени демократски односи, во прв ред постоењето на парламент и парламентарна демократија, второ, развиена класна диференцијација како резултат на развиените капиталистички односи.

Во Македонија национално поробена, со појавата на ВМОРО како носител на национално — ослободителните стремежи на македонскиот народ во крајот на XIX век основната стратегиска цел беше: во борбата за национално и социјално ослободување од османското владеење и конституирање во сопствена држава под раководството на македонската национална буржоазија да се обединат сите класни и политички сили. На тој начин ВМОРО, без оглед на тоа до кој степен беа развиени класните односи во македонското национално-ослободително движење врз основа на капиталистичките продукциони односи, се јавуваше како општонародна политичка и национално-револуционерна организација која ги изразуваше основните интереси на сите класни и политички структури и струења на учесниците во нејзините редови. Тоа ѝ овозможуваше широка база на нејзиното дејствување, практично во нејзините редови беа вовлечени најшироките маси на народот со што национално-ослободителното движење се претвори во општонародно, а Организацијата израсна во општонародна во која уште во почетокот на својата појава се развиваше длабок демократски дух.

Неуспехот на Илинденската револуција да ја постигне основната цел — ослободувањето на македонскиот народ и создавање на македонската држава се одрази врз натамошниот развој на политичките сили во национално-ослободителното движење. Иако процесот на класната а според тоа и политич-

ката диференцијација течеше побрзо отколку порано, условите во Турција не овозможуваа таа диференцијација да се изрази во партиско политичко групирање. Тоа ќе се случи дури со победата на Младотурската револуција која создаде извесна основа за развој на парламентарната демократија, а со тоа и за конституирањето на политички партии. Вистина, освен за разлика од работничкото движење од чии редови почнаа да никнат социјалдемократски организации во одделни градови во Македонија, партиско-политичкото групирање на другите политички сили, што никна од средината на македонското граѓанство и од селото се вршеше врз национална односно националистичка основа. Врз таа база се појавија Народната федеративна партија, и Конституционите клубови, кои и немаа формален карактер на политичка партија.

Без оглед на сите настојувања, реакционерното националистичко големотурско изродување на младотурскиот режим, а потоа, балканските и Првата светска војна и поделбата на Македонија помеѓу соседните балкански држави, го оневозможува натамошниот развој на политичкиот живот во неа.

Партиско-политичкото групирање на политичките сили во претходниот период, до дефинитивната поделба на Македонија на Мировната конференција во Париз, остави скромни традиции во развојот на политичкиот живот во Македонија. Вистинските напори за партиско-политичко групирање на политичките сили во македонското национално-ослободително движење започнува во периодот помеѓу двете светски војни и во текот на НОБ. Врз работничко класна основа во целиот овој период се правеа напори да се прошири организационата и политичката дејност на комунистичките партии и во деловите на Македонија кои се наоѓаа во составот на соодветната држава. Впрочем, тоа се обидоа да го направат и буржоаските партии без оглед дали беа на власт или во опозиција.

Во самата Македонија, без оглед на нејзината поделеност, во круговите на македонското национално-ослободително движење ќе се јават напори за партиско-политичко групирање во зависност од политичките услови на земјите потиснички на Македонија.

Но оваа појава нема да се изрази на класичен начин: формалното организирање на политичка партија туку во форма на групирање на пратениците од Македонија во парламентите на земјите поробителки, за парламентарните трибини да ги користат за афирмација на потребите и положбата на македонскиот народ итн. Всушност тоа имаше израз на практични напори за партиско-политичко групирање на македонското граѓанство врз национална основа.

Оваа појава во македонскиот политички живот прво се манифестира сред македонската емиграција во Бугарија а потоа во текот на 1923 година и во Вардарска Македонија.

Најпрецизен изразител на тие настојувања сред македонската политичка емиграција во Бугарија се јавува Арсени Јовков. Во својата статија „Македонска листа на изборите“,¹ го поставува прашањето: „Каде, во која изборна фаланга, треба да се нареди македонскиот избирач кога парламентите на Белград, Софија и Атина ќе го повикаат пред избирачкото место? Дали треба тој повторно да им ги дава мандатите таму на оние партии кои или се повторно за неговото распрачување или пак продолжуваат да го држат под свое ропство? Ако не друго, тој може да гласа барем за себе за да отвори еден легален фронт против своите потисници, една трибина од која неговиот глас ќе се слуша повисоко одошто неговиот глас во Костур, Охрид и Петрич“.

Јовков во новите услови на политичката опстановка „ослободувањето на Македонија“ го гледа како „предуслов“ не само за нејзината независност туку и како елемент што треба да овозможи „распарчените делови да бијат со еден политички пулс“. Тој мисли дека тоа ќе може да се обезбеди, всушност инсистира задолжително на „претстојните избори да се појават македонски листи“. Мотивот за тоа е јасен и Јовков постојано го нагласува: „Само Македонецот е повикан да ги штити македонските интереси, да се бори и да придонесе за менување на својата судбина“.

Подвлекувајќи ја оваа задача како императив за Македонецот Јовков, го покажува и патот за нејзиното постигнување: партиско-политичко групирање на самиот македонски народ, елиминирање на присуството на политичките партии на потисничките држави од сопствената средина: „Ние сметаме, вели Јовков дека во Македонија веќе не треба да имаат терен партиите на балканските држави, бидејќи Македонија е предодредена да биде самостојна, треба да ја стави основата на единствената засега своја *ослободителна партија*“.

Се разбира Јовков не бил слеп ентузијазист кој не водел сметка за политичките реалности. Тој одлично ја познавал политичката положба на македонскиот народ во трите дела на Македонија. Поради тоа тој предлага различни форми на дејствување обусловени од конкретните прилики во поделена Македонија.

Што се однесува до Пиринска Македонија, или како што тој вели, „бугарска Македонија“, тој препорачува тамошниот Македонец да не слуша никакви бугарски партиски програми и платформи зашто напразно ќе му носат перспективи за ваква или онаква внатрешна политика, за ваква или онаква надворешна политика, штом по принцип ги одрекнува поради фак-

¹ Арсени Јовков, Македонска листа на изборите. Илинден, год. III, бр. 10 Софија 1923, 1.

тот дека се стреми да ја одрече и самата бугарска власт таму, штом тој се сили да го вклучи тој дел во идната слободна Македонија. Зашто таму Македонецот ќе членува во таа или онаа партија кога тоа не се партии на идната независна Македонија туку на Бугарија?

„Ете зошто тоа население не би било доследно на себе во своите ослободителни усилби ако јасно не ја означеа таа чиста вистина, ако не создаде таму своја листа.“

Препорачувајќи го во истиот дух политичкото групирање на македонската емиграција во Бугарија кон една македонска листа со што ќе ги присоедини своите гласови кон родната Македонија во нејзиниот протест пред светот против извршеното распарчување, Јовков го завршува своето пледоаје за формирањето на македонска политичка партија во сите три дела на Македонија. Нејзината основна задача требало да биде да испрати свои претставници во парламентите на потисничките држави, нив да ги претвори во „три громогласни трибини од каде нејзиниот глас ќе се разнесува повисоко и подалеку“. За нешто тоа е начинот да се создадат „три парламентарни групи“ (Атина, Софија и Белград, — б.м.) што ќе бидат духовно соединети „како еден општ македонски парламент, три едноредни одломки кои центрипетално се стремат кон идното соединување во Солун“.²

Размислувањата на Арсени Јовков, јавно изнесени на страниците на весникот „Илинден“, по сè изгледа предизвикале дилеми, реакции и противење поради што тој во наредниот број на „Илинден“³ излегол со нова статија во која настојува појасно и попрецизно да ги разработи своите гледања во врска со формирањето на македонска партија.

Според него „Македонецот треба да стои во парламентот како жив протест кон распарчувањето на неговата татковина онака како што стоеја Полјаците во австрискиот, германскиот и рускиот парламент, а Унгарците во романскиот, српскиот и австрискиот парламент итн“. Аналогијата на оваа состојба Јовков ја извлекува од целта да се создаде самостојна Македонија, при што посебно се залага тоа да не се сфати како некоја книжна идеја.

Задржувајќи се на односот на македонската парламентарна група кон власта и кон другите парламентарни групи, Јовков, нејзината задача ја прецизира не како борба за власт, за државност во рамките на туѓите парламенти, или за застапување на одделни класни интереси, што е една од основните задачи на секоја парламентарна група односно политич-

² Истото.

³ Арсени Јовков, Македонија и Парламентите. в. Илинден, год. III, бр. 11 София 18 март 1923 год.

ка партија. „Македонската парламентарна група, препорачува тој треба да биде далеку од власта и streмежот кон неа, далеку од тесно егоистичките партиски сметки, таа треба да биде пред балканските народи пред светот, најживото вопло-тување на македонската идеја“.

Оттука Јовков настојува силно да го нагласи политичкото значење на македонските парламентарни групи во Белград, во Атина и во Софија. Тој смета дека преку активноста на тие групи, преку нивната меѓусебна соработка и договарање преку интересот во земјата и во светот за нивната работа далеку повеќе ќе дојдат до израз народните интереси, далеку подобро ќе бидат афирмирани и образложени streмежите на македонскиот народ за обединување на Македонија. „Оваа идеја, т.е. партиско политичкото групирање на македонскиот народ врз национална основа, вели, тој треба да зрее во свеста на Македонецот. Ќе се убедиме може би скоро — тој има илузија, во тоа кога таа идеја ќе биде остварена во Белград. И мислиме дека тоа сознание таму во српска Македонија веќе узрело“.⁴

Очигледно прашањето за формирањето на македонска политичка партија ни малку не било лесно. Тоа наидуvalo на жесток отпор. Поради тоа таа идеја не се изнесувала во сосема чист конкретен вид. Јавно идејата за неа секогаш останувала недоречена. Тоа е случај со размислувањата на Јовков. Тоа е присутно во придружните документи на Мајскиот манифест, од 6 мај 1924 година и пред сè во „Декларацијата на македонската парламентарна група во бугарското народно собрание“. Ист е случајот и со иницијативите на тој план во Вардарска Македонија.

Меѓутоа, дека се работело за формирањето на македонска политичка партија говорат конкретните чекори на Арсени Јовков за таа работа да разговара лично со Тодор Александров за да ја осигура неговата поддршка.

Како потврда на тоа идејата кажувањето на Иван Михајлов. Во своите спомени тој говори за разговорот што го водел со Јовков кога заедно со него патуval во седиштето на Александров — с. Покровник — Горноцумајска околина.

„Во текот на патувањето“, вели Михајлов, Јовков ми раскажа што ќе зборуval со Александров. Беше намислил дека е потребно во Бугарија да се создаде македонска политичка партија“.⁵

Меѓу двајцата сопотници се развила дискусија како резултат на што, како што тврди Михајлов, Јовков побарал од пос-

⁴ Исто, 108.

⁵ Иван Михайлов, Спомени II. Освободителната борба 1919-1924, 1965, 307.

ледниот повторно да се сретнат во Софија и „специјално да поразговараме. Но сега ќе го чујам што мисли Тодор...“

„Сè уште би можело да се апелира кон нашата емиграција во Бугарија за да гласа беспартијно, та во Парламентот да се појави една поголема група пратеници како што беше замислено да се испрати од Пиринска Македонија. Но таа група не би имала програма за заземање на власта во Бугарија.

Со Тодор разговараа насамо. На враќање кон Горна Цумаја Јовков ми рече:

Тодор е апсолутно против мојот предлог. Беше замислен“.⁶

Ова што се случувало во редовите на македонската емиграција во Бугарија ни малку не бил изолиран случај. Таа идеја, погледната во нејзината севкупност, скоро во исто време се изразила и во Вардарска Македонија. Првите информации за оваа иницијатива не се доволно прецизни. Се појавуваат надвор од Македонија, иако се разбира практичната дејност се вршела на теренот на самата Вардарска Македонија. Причината за таквата непрецизност може да биде во еволуцијата на самата идеја во главите на нејзините носители или пак, што е најверојатно поради непостоењето на потребните политички услови за тоа.

Првата за сега позната информација за оваа иницијатива во Вардарска Македонија се појавува во сараевскиот весник „Вечерња пошта“, под наслов „Македонска група“.

Во информацијата на „Вечерња пошта“ се вели: „Македонска група“ „Нова организација на младината во Јужна Србија“.⁷

„Куманово, 20 јули. По иницијатива на демократските пратеници Гл (игор) Анастасов и Трајко Плавшевиќ во нашата Македонија се основа нова младинска организација под името „Македонска група“. Кон неа би пристапил поголемиот дел од младите демократи. За таа цел Анастасов одржал две конференции: една во Скопје, а втората во Куманово. Оваа група ќе соработува и во парламентот, а ќе ѝ пристапат и некои млади радикали од нашите краишта во Јужна Србија. Во националното движење на нашата Македонија таа би го носила името „Македонска национална младина“. Оваа вест се потврдува и во круговите на демократите. Целта на организацијата е културно, национално и политичко унапредување на Македонија“.⁸

Иако кратко, сосема информативно, веста што ја објавува „Вечерња пошта“ ги содржи сите основни мисли што подоцна Глигор Анастасов ќе ги даде во попроширена пообразло-

⁶ Истото, 309.

⁷ „Makedonska grupa“. Nova organizacija omladine u Južnoj Srbiji. Večerna Pošta. Sarajevo, br. 611 od 20 jula 1923 god.

⁸ Istoto.

жена форма во својата изјава во загребскиот весник „Слободна Трибуна“⁹ од 15 септември и во писмото испратено до претседателот на демократскиот парламентарен клуб во Белград на 17 октомври 1923 година, исто така, објавено во „Слободна Трибуна“.¹⁰

Од информациите со кои се располага засега може да се констатира дека во оваа акција за политичкото конституирање на еден дел од граѓанството во Вардарска Македонија зеле учество веќе споменатиот Глигор Анастасов од Кавадарци, Трајко Арсов од Штип, Трајко Плавшек¹¹, Димитрие Чичевиќ од Прилеп.¹²

Од сите нив најактивен бил Глигор Анастасов.

Без поблиску да се прецизира, како што е изнесено во информацијата на „Вечерња пошта“ за организационото поставување на движењето, се соопштува само дека Глигор Анастасов одржал две конференции: во Скопје и во Куманово. Кога, со кого, тајно, јавно итн. во информацијата не се зборува ништо повеќе.

Единствено што е прецизно познато тоа е дека акцијата на Глигор Анастасов и на неговите другари наишла на реакција како во режимскиот печат во Македонија така и во раководството на парламентарниот клуб на Демократската партија. Самиот Глигор Анастасов во своето писмо до претседателот на тој клуб од 17 октомври соопштува дека на седниците на овој Клуб од 20, 22 и 25 јули 1923 година, Клубот „ова движење го осудил како движење што ќе им служи на сепаратистичките и автономистички движења.“¹³

Нема сомневање, фактот дека највисокото тело на Демократската партија во Парламентот било принудено на три седници да дискутира за движењето, за политичкото групирање на македонското граѓанство, зборува дека ова движење наишло на поддршка во Македонија поради што и попримило сериозен карактер.

Впрочем, дека движењето наишло на добар прием во Вардарска Македонија зборува како веќе цитираната информа-

⁹ Teške prilike u Makedoniji i nova „Makedonska organizacija“. Obaveštenja nar. posl. Gligora Anastasijevića. Slobodna Tribuna god. III, Zagreb, 15. IX 1923, str. 2.

¹⁰ Istupanje iz demokratskog kluba, Slobodna trubuna, god. III, 25. X 1923 7.

¹¹ Ова име го спомнува „Вечерна пошта“ без да даде било какви информации за него.

¹² Овој последниот на првата редовна седница на Третото заседание на АВНОЈ на 7 август 1945 година врз основа на договорот за проширување на составот на АВНОЈ и постигнатата спородба со разните политички партии и групи бил избран за член на ова највисоко тело на Југославија. Треке заседање АВНОЈ-а и заседање привремене Народне скупштине од 7 до 16 август. Стенографске белешке, Београд, стр. 42.

¹³ Slobodna trubuna, god. III, 25, X 1923, 7.

ција на сараевската „Пошта“ која чудно, индикативно, се појавила на првиот ден кога тоа движење се нашло на седницата на Демократскиот клуб, така и самиот Глигор Анастасов во цитираното писмо од 17 октомври 1923 година, кој изрично подвлекува дека движењето во Македонија било прифатено со „најголемо одушевување“.

Нешто подоцна, во други услови, за потребите на врховистичката пропаганда Глигор Анастасов говорејќи за приемот на движењето во Вардарска Македонија ќе прецизира дека во него зеле живо учество младите Македонци кои по 1913 година беа воспитувани и учени во српските училишта и универзитети и беа станале лекари, инженери, професори, судии, адвокати, трговци итн.¹⁴

Се разбира колкав бил бројот на наброената интелигенција во тоа време во Македонија во цитираната информација Анастасов не зборува, поради што неинформираниот читател е оставен сам да формира заклучок за ширината на движењето среде наведената интелигенција кој нормално е необективен.

Сепак тоа не значи минимизирање на информацијата дека ова движење не нашло на поткрепа кај делови од наведената интелигенција и други средини, чиј број во тоа време е доста ограничен во Вардарска Македонија.

За ширината на приемот на движењето исто така непрецизно но заканувачки, сведочи и пишувањето на изразито режимскиот националистички весник „Јужна звезда“ од Битола. Весникот за движењето објавил фелтон под наслов „Македонска партија“,¹⁵ кој излегол во три продолженија.

Во овој напис кој со сета жестокост се нафрлува врз идејата за создавањето на „македонска партија“ се вели дека „нашата јавност повеќе пати како нова ја забележала појавата за образувањето на македонска партија при што се истакнувани нејзиното значење и улога што би ја имала во животот“. Бидејќи прашањето повторно се актуализирало, во написот се соопштува дека „Загреб рекол оти со делегатите на оваа партија која не постои стапил во контакт, па дури и во спогодба“. Поставувајќи си задача да ја разобличи суштината на целата работа, „Јужна звезда“ пишува: „Идејата за создавањето на нова македонска партија за нас не е нова, ниту пак нејзината генеза ни е непозната; уфрлена отстрана (пред повеќе години), таа се појави со посебно прикриена тенденција и со специјална улога во народниот и политичкиот живот. Млади луѓе, патриоти и потврдени пријатели на нашето народно единство, сосема наивно и идеално ќе ја прифатеа оваа

¹⁴ Михайлов Иван, Спомени IV, 1973 640.

¹⁵ Д-р Л.П. „Македонска партија“, Јужна звезда, год. II, бр. 65(27) Битола, 6. VIII 1923, 1.

идеја да не го сфатеа брзо изворот и потеклото на пеколните намери на нашите непријатели кои под тоа име сакале да создадат пнездо на раздор и засолниште за своите цели“... „Пред овој факт и пред тоа откритие сериозните спроводници на оваа идеја се повлекоа не давајќи им замав ниту можност на непријателите да најдат терен за нови кавпи и нови судири... Меѓутоа, денес гледаме дека овој жалосен обид се остварува“.

Во продолжение на фељтонот се наведува дека како иницијатори на акцијата за создавањето на македонската партија се спомнувале „некои народни пратеници од Јужна Србија меѓу кои се истакнува пратеникот од Прилеп Чичевиќ“, спрема кого весникот изразува целосна почит и му сугерира да ја ликвидира таа идеја.

Истакнувајќи ги програмските цели, или подобро паролите со кои се настапувало за основањето на оваа партија, во статијата се нагласува дека основното било „преку оваа партија да се групираат силите на народните пратеници за да можат како неразделна партиска целина вистински да придонесат за подобрување на навистина незавидната положба на Јужна Србија“.¹⁶

Што се однесува до причините за појавата на ова движење тие се доста смело, аргументирано, мирно изнесени во изјавата што ја дал самиот Глигор Анастасов во спомнатиот весник „Слободна трибуна“ од 15 септември 1923 година. Тоа е апсурдната состојба во која бил поставен македонскиот народ во Вардарска Македонија, едновременно притискан и од власта и од врховистичките чети. Причините за тоа се игнорирањето на неговите иницијативи во Кралскиот парламент за спроведувањето на парламентарна анкета во овој дел на Македонија за да се утврди дека во него не постои никаква правна сигурност, да се утврди трагичната положба во која се наоѓал тој.

Причините за тоа се создавањето на српска четничка организација при постоењето на државна власт, корупцијата, создавањето разни големосрпски организации, како таа на Српската Национална Младина (СРНАО), или Организацијата на југословенските националисти (ОРЈУНА) итн.

Најпосле, причина за тоа е и сознанието до кое дошле иницијаторите на движењето дека како последица на неразумната големосрпска политика во Македонија, „врховистичката четничка акција која во 1919 година имала разбојнички карактер денес има политички и социјален карактер“. Со други зборови со својата непромислена политика режимот сам го тера народот во организацијата на Тодор Александров.

¹⁶ Истото.

Во своето писмо од 17 октомври 1923 година до Демократскиот клуб во Парламентот, со кое го најавува напуштањето на последниот, за појавата на движењето за политичкото групирање на македонското граѓанство, Глигор Анастасов ја обвинува целокупната државна и политичка структура на големосрпскиот режим. Тој констатира дека владата интересите на државата во Македонија ги потчини на партиските интереси, а целата државна политика по војната ја апсорбирала Хрватска, „запоставувајќи ги сите други покраини особено Македонија“. Ја обвинува Демократската и другите партии кои систематски пречеле проблемите на Македонија да дојдат на дневен ред пред Парламентот. Сите настојувања во тој поглед од 1919 година па до денес, се вели во писмото, што се преземени од страна на пратениците од Македонија избрани на листата на Демократската партија, во Демократскиот клуб завршувале со тоа што биле примени на знаење.

„Поголемо распаѓање, поголем хаос, поголеми неправди човек не може да си замисли. Македонија која скоро најредовно ги извршува своите должности спрема државата, во секој поглед е запоставена. Прашањето на јавната сигурност, аграрното прашање, патниот и железничкиот сообраќај, прашањето на обновувањето на стопанството, емигрантското прашање, и многу други прашања од витално значење за оваа покраина, никако не можат да дојдат на ред за сериозно проучување и решавање, а сето тоа само и единствено поради тоа што Македонија во Парламентот не е застапена со свои претставници, кои како целина со поголем авторитет и помалку партиски страсти ќе можат важноста на овие прашања да им ја предочат на надлежните фактори“¹⁷, го завршува Анастасов своето објаснување околу појавата на иницијативата за формирањето на македонска политичка партија.

Се разбира, тоа е аргументацијата со која се настојувало да се одбрани потребата од легалното конституирање на ова движење. Инаку суштински причините произлегувале од потребата за легален политички персоналитет на македонската граѓанска класа во услови на продолжувањето на борбата за национално ослободување на македонскиот народ по Првата светска војна.

Во аргументацијата за потребата од постоењето на движењето се наоѓа и дел од неговата програмска ориентација. Велиме дел затоа што Анастасов и неговите придружници немале смелост јавно да ги изнесат сите цели на движењето, и пред сè, тоа дека во прашање било движење за формирање на македонска политичка партија. Напротив, тие со сите сили настојувале да ги демантираат пишувањата во печатот кои

¹⁷ Istupanja iz demokratskog kluba. Slobodna trubuna. 25. X 1923, 3.

тврделе дека целта на движењето е формирање на „Македонска партија“. Карактеристичен напор за тоа претставува интервјуто на Глигор Анастасов со новинарите на „Слободна трибуна“, објавен во бројот од 15 септември 1923 година.

На прашањето за целите на новата така наречена „македонска партија“ за која се вели дека „Вие со некои другари пратеници ја покренувате“ Анастасов одговара:

„Пред сè едно објаснување: таква „македонска партија“, вистински не постои и *кај нас не се мисли на никаква македонска политичка партија. Мојата, и на другите, иницијатива има цел да создаде само една македонска организација која ќе ја обедини целата политичка сила во Македонија*, за да би можела со поголем успех да им осигури на граѓаните во тие краишта поголема сигурност, почитување, граѓанска рамноправност и слобода, за што би побарала и би добила од државата поголеми средства за културен и економски напредок“.

Подвлекувајќи потоа дека „ниту еден режим од 1919 година наваму не посветил доволно грижа за подигање на културниот, економскиот и индустрискиот напредок на оваа земја“ и дека во парламентот доаѓале до израз локалните интереси на оние краишта чишто претставници биле покомпактно групирани, додека Македонците и Косовците секојпат биле запоставувани од разните партии, Анастасов вели:

„Врз основа на ова искуство сакаме да создадеме една македонска организација, чија цел ќе биде да ги обедини сите вистински патриоти. Таа организација и таа акција нема за цел никакви сепаратистички, автономистички или антидржавни стремежи. Знаеме добро дека кај нас зборот автономија се сфаќа како некаква самостојност под меѓународна контрола, затоа и го избегнуваме тој збор, кој кај вас на запад има друго и многу поблаго значење, бидејќи не сакаме да бидеме криво сфатени“.

Во продолжение на изјавата, отфрлајќи ги најразличните шпекулации на нивна адреса, тој додава:

„Ние сме убедени дека при таа хаотична положба што царува во Македонија овој наш обид е единствениот, а можеби и последен можен обид да се врати вербата на граѓаните кон државата, затоа и овој обид е во интерес и на државата, како што е и во интерес на тамошниот народ. Ние немаме намера да ја задржиме таа организација како трајна регионална организација, туку подоцна откако ќе се образува и ќе зајакне би се вклучила како целина во некоја поголема партија или групација што ќе ја опфати целата држава и која ќе има исти погледи на државата, на нејзината управа и организација, што ќе дадат доволно гаранции и изгледи дека положбата во Македонија ќе може и ќе се сака да се подобри, да го вра-

ти правниот ред и дека на Македонците ќе им го осигури чувството на рамноправност и на полноправна слобода на граѓаните“.¹⁸

Во своето писмо (оставка на членство во Демократскиот клуб во Парламентот) Глигор Анастасов уште еднаш, иако со нешто поинаква формулација, згуснато ќе ја изнесе истата програмска ориентација:

„Обземени со љубов кон народот и државата, јас и неколку мои другари се решивме да ја вложиме сета своја сила за да ги смириме во Македонија партиските страсти, кои на вештачки начин се подгрејуваат од безбројните партизани, и да се посветиме на информирањето на сите политички фактори за состојбата во тој крај. Покрај тоа ние сме готови да ја дадеме нашата помош на секоја влада која би изразила готовност со позитивен и брз потфат да придонесе сегашната хаотична положба во Македонија да се среди, да му се осигури на народот почитување на неговите политички и граѓански права во рамките на Уставот и на постојните закони, и што побрзо оваа покраина да се развие во просветен, културен и економски поглед.

За таа цел ние решивме да образуваме една независна парламентарна група на пратеници од Македонија која ќе се потпира врз (една) независна политичка организација во народот“.¹⁹

Резимирајќи го сè она што го изјавил Анастасов во печатот и она што го напишал поднесувајќи оставка на членство во Парламентарниот клуб на Демократската партија, а тоа значи и во самата Партија, се наметнуваат два основна извода:

Прво, по секоја цена да се негира дека суштинската цел на движењето е формирањето на македонска политичка партија;

Второ, негирањето да се дефинира на начин кој оставал доволно широк простор, во случај да се овозможи легалното постоење на движењето, во тек на времето со неговото зајакнување и во одредени погодни политички услови да се конституира во политичка партија.

Основата за ваквото сознание се наоѓа во прецизно изречената мисла дека целта е „создавањето на независна парламентарна група на пратениците од Македонија која ќе се потпира врз независна политичка организација“.

Во рамките на тоа уште еден елемент заслужува внимание: спремноста така организираната македонска регионална

¹⁸ Teške prilike u Makedoniji i nova makedonska organizacija. Slobodna tribuna, god. III, Zagreb, 15. IX 1923, 2.

¹⁹ Jstupanje iz demokratskog kluba... Slobodna tribuna, 25. X 1923, 3.

организација како целина да се вклучи во една општојугословенска политичка партија која ќе ги акцептира нејзините погледи и стремежи.

Кога се појавила оваа иницијатива за формирањето на македонска партија?

Може со сигурност да се каже, ако не порано, оваа иницијатива е секако поврзана со парламентарните избори од 18 март 1923 година. Самиот Анастасов подоцна ќе изјави дека тоа е сврзана со тешката политичка ситуација во Македонија во 1923 година, по масакарот во с. Гарван Радовишко (3. III. 1923 год.) итн.

Меѓутоа, колку што засега може да се заклучи оваа иницијатива е и дел од едно пошироко движење во тој период за формирањето на нова оплитичка партија со „широка југословенска идеологија“, чија програма требало да се заложи за „опширни реформи во државата“.

Идејата била родена во некои средини во Хрватска и во Србија. Нејзини иницијатори биле проф. Марковиќ од Белград, С. Михајловиќ, Милан Грол, Тома Леловиќ, Гүниус, директор на весникот „Слободна Трибуна“, д-р Павелиќ забележар и др.

За формирањето на оваа партија под претседателството на проф. Војо Маринковиќ од Белград, во Сушак бил организиран состанок. На состанокот од Македонија бил присутен Глигор Анастасов.

Анастасов, според она што го објавува во своите спомени Ив. Михајлов на состанокот на следниот начин ги формулирал целите на македонското граѓанство:

1. Да се гарантира правото на бугарското население во Македонија да може слободно да се организира во одделна политичка партија, право предвидено во самиот устав;

2. На Македонците, заедно со другите словенски народи, во државата да им се гарантира еднаквост пред законите, и на секој граѓанин во Македонија да му се овозможи слободно да го изразува своето национално чувство;

3. При уредувањето на администрацијата во Југославија Македонија да се организира како одделна административна област, што ќе ги има истите права како српските, хрватските и словенечките области.²⁰

²⁰ Михайлов Иван, цит. спомени, стр. 639. Спрема формулациите на Михајлов дека Анастасов барал права за „бугарското население во Македонија“ треба да се биде резервиран. Иако тоа не значи дека Анастасов се чувствувал Македонец, односно дека имал јасно македонско сознание, тој во сите објавени материјали никаде не говори за бугарско население во Македонија. Треба да се допушти дека и на состанокот во Сушак знаејќи го расположението на присутните, особено од Србија, добро пазел да не говори за бугарско население во Маке-

Натаму во информациите за конференцијата во Сушак се тврди дека освен претставниците од Србија сите други се согласиле со барањата на Гл. Анастасов. Се тврди дека Маринковиќ изјавил оти „Македонците не можат да бидат друго освен Срби“, поради што и состанокот во Сушак не ги дал очекуваните резултати.

Состанокот во Сушак не ги дал очекуваните резултати. Меѓутоа, тоа не ја запрело работата на иницијаторите за формирање на македонска политичка партија. Тие својата дејност ја пренеле на практичен терен. Работата ја поставиле така да се настојува на чело на месните организации на српските буржоаски партии во Вардарска Македонија, во општинските совети и општинските управи секаде каде е можно да се бираат Македонци. Истото да се спроведува во трговските и професионалните организации, со тоа што на местата за пратеници да имаат предимство *Србите*. На тој начин во многу општински одбори, Велес, Штип, Охрид, Прилеп, Струмица, Битола, како и во некои села мнозинството од одборниците го сочинувале Македонци.

Не е тешко да се сфати дека низ ваквата активност иницијаторите сакале да се инфилтрираат во претставничките тела во управата, во целокупниот економски и општествен живот, да се сраснат со нив и на тој начин практично да израснат во фактор во локалниот општествено-политички живот. Тие таа своја иницијатива ја завршиле со формирањето на македонска Парламентарна група. Во врска со тоа во една информација се вели: „група пратеници од Македонија, незадоволни од политиката на раководството на Прибишевиќ, основале посебна парламентарна група која веднаш беше етикетирана како Македонска партија“.²¹

Веќе е истакнато дека иницијативата за формирањето на македонска политичка партија во Вардарска Македонија временски се совпаѓа со иницијативата на Јовков во Бугарија. Второ, покрај коинциденцијата на појавувањето, и Јовков и Анастасов се залагале пред сè за создавањето на независна парламентарна група во Софија односно Белград, но ниту едниот ниту другиот немаат за цел, сосема реално, борба за освојување на власта по парламентарен пат, туку афирмирање на македонските проблеми и потреби.

донија, иако во тоа време ни КПЈ не била начисто за суштината на македонската националност и често го употребувала за Македонците името Бугари. Според тоа може слободно да се допушти дека оваа формулација е вметната подоцна за целите на врховистичката пропаганда на која во крајот на триесетите години и се става на располагање и самиот Анастасов.

²¹ Gligoriјеvić d-r Branislav. Demokratska stranka i politički odnosi u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Institut za savremenu istoriju, Beograd 1970, стр. 351/352.

Меѓутоа, додека Јовков ја даде само основата на идејата за формирањето на македонска политичка партија, без да навлегува посуштествено во формулирањето на нејзините програмски цели освен генералната: формирањето на македонски парламентарни групи во парламентите во Белград, Атина и Софија со задача да соработуваат меѓу себе за афирмација на стремежите на македонскиот народ за обединување, до тогаш Глигор Анастасов го избегнува сличниот пристап. Од сосема разбирливи причини Анастасов не зборува за општомакедонските цели на македонската партија во Вардарска Македонија. Тој, неизините цели ги дефинира врз чисто регионална основа — легална во рамките на Уставот дозволена активност за подобрување на политичката, економската и културна положба во Вардарска Македонија. Што значи дејноста на оваа партија строго би била димензионирана во рамките на постојната државна формација од која се барало да се демократизира.

Се разбира, така како што се формулирани, со оглед на скудноста на информациите и подоцнежното непосредно вклучување, кон крајот на триесеттите години, на Глигор Анастасов во пропагандната машина на Иван Михајлов, многу проблеми од програмата остануваат неразјаснети пред сè, во сферата на образованието, културата, во целина за националната самобитност. Но, за овој момент тоа и не е битно. Битно е дека не многу по крајот на војната во Вардарска Македонија се пројавува напор за политичко организирање на дел од македонската буржуазија во рамките на Уставот и државата. Тој легалистички напор ќе остане евидентен, се разбира, со тек на времето доживувајќи ја логичната еволуција во дефинирањето на својата национална самобитност, скоро во целиот период на кралска Југославија меѓу двете војни, ќе ја истакнува својата приврзаност кон Југославија и ќе го бара решавањето на своите проблеми во неа.

Анализирајќи ја оваа појава еден анонимен специјален дипломатски дописник на Балканот од Бугарија, што работел во одделот Азија, Источна Европа, во писмо датирано од 13. I 1927 година, по посетата на Вардарска Македонија, и покрај многуте збрки и недоветености за карактерот на македонскиот национален идентитет како и за јазикот на Македонците ќе го запише и и ова:

„Ако Македонците во смисла на својата националност си останале непомирливи, во смисла на политиката се откажале од многу работи и се готови да се задоволат со извесни попожби. Во прв ред сега во Македонија не може да се најдат никакви приврзаници за приклучувањето на Македонија кон Бугарија. Никој повеќе не мисли за тоа и никој не е приврзаник на таа цел. Паролата на Македонците гласи: „Ние не

сме ниту Срби, ниту Бугари, туку Македонци — тоа значи, ние сме нешто различно во етнографско и национално — културна смисла“... „*Политичкиот идеал си останува автономијата на Македонија*, но во границите на Југославија, дел од која и во иднина Македонија да составува. Но политичката автономија е еден прилично далечен и замаглен идеал. Неговата претпоставка е обединувањето на цела Македонија во целосна единица — на српската, на грчката со Солун и на бугарскиот дел. Првите барања меѓутоа се културна автономија и самоуправување. Македонците не се противници туку големи приврзаници на Југославија во сегашните нејзини граници: тие се готови да ја заштитат од секое посегнување, но под услов да добијат можност да го развиваат сопствениот културен и национален живот. Македонија ќе треба да се управува од Македонци, а не од туѓи на земјата чиновници што го плачкаат населението; во сите установи да се признае употребата на месниот јазик итн.”²²

Се разбира во духот на ова атмосфера личните преоккупации и разбирања на Глигор Анастасов и не се од значење ако тој, согледувајќи една национална политичка расположба и интерес, во еден момент се ангажирал во нејзината реализација.

Што се случило натаму со целата акција.

Дискусијата во Клубот на демократската парламентарна група се водела на 20, 22 и 25 јули 1923 год. Иако иницијативата на македонските пратеници била осудена, раководството на демократската партија очигледно не брзало со преземањето на санкции, туку најверојатно презело политички мерки чија цел биле да го стесни просторот за дејствување на групата. Дури на 22 март 1924 година на седницата на Парламентот Давидовиќ во името на Демократскиот клуб соопштил дека од списокот на Клубот се бришат имињата на пратениците: „Глигор Анастасиевиќ и на Трајко Арсиќ, бидејќи престанале да бидат членови на Пратеничкиот клуб“.²³

Во меѓувреме, како што е познато, со своето писмо од 17 октомври 1923 година Глигор Анастасов поднесол оставка во Клубот на демократската парламентарна група, во исто време и како член на централното раководство. Но, тоа не значи дека се откажал и од својот пратенички мандат. Напротив, ка-

²² Служба: Азия — Источна Европа. — р 12, Берлин, 13 јануари 1927.

„Смена на режима в Србска Македонија“

(От нашия дипломатически Н. — специален кореспондент на Балканиите. Архив на Македонија Фонд „Македонски национален комитет“. К. 7 Дело, Разна незаведена преписка. Сите подвлекувања се во оригиналот.

²³ Gligorijević dr Branislav, cit. knj., 552.

ко што е веќе изнесено погоре тој пристапил кон организирањето на посебна парламентарна група од пратениците избрани во Македонија на парламентарните избори од 18 март 1923 година.²⁴

Како течела оваа акција, на каков прием наишла сред пратениците избрани во Македонија?

Со оглед на жестокиот притисок на режимот и режимските партии може да се претпостави дека иницијативата за организирањето на пратениците од Македонија во одделна парламентарна група не била дочекана со воодушевување.

Поради изнесените тешкотии во организирањето на пратениците, има индикации кои говорат дека бил направен обид тоа поврзување за единствено истапување на пратениците од Македонија да се конкретизира за одделни акции.

Така на пример, во врска со изградбата на железничката линија Велес-Штип биле мобилизирани сите воени обврзници од прв и втор позив од Македонија. Обврзниците требало да се јават до 30 јануари 1924 година на одредените места со своја топла облека и сè друго што му е потребно на еден човек.

Оваа мобилизација всушност како што тврдат пратениците од Македонија немала ништо општо со воена вежба, туку претставувала „еден вид на кулук со кој и без тоа народот бил доста оптоварен“.

Постапката на режимот била искористена како повод за групирање за заедничко истапување на пратениците од Вардарска Македонија. На 30 јануари 1924 година, девет пратеници, од вкупно 14, колку воопшто биле избрани во Вардарска Македонија на листата на Радикалната и на Демократската партија се обрнале со писмо до Министерскиот совет. Од како го изнеле мотивот за своето обраќање до Владата, пратениците го велат следното:

„Ние пратениците од овие краишта добивме очајни извештаи и жалби на народот кој оваа мерка ја сфатил вистина како кулук во најлошо време. Затоа чест ни е да ја замолиме Кралската влада оваа мерка да се анулира. Бидејќи рокот на позивот за вежба е определен за 30 јануари, ние молиме за најбрзо решение по ова прашање, ставајќи ѝ до знаење на Кралската влада дека нашата одговорност како пратеници не може да ја прифати оваа и толку исклучителна мерка спрема народот кој нè испратил во Народното собрание да ги штитиме неговите интереси. Исто така ја предупредуваме Крал-

²⁴ На овие избори во Македонија вкупно биле избрани 14 пратеници од кои 6 биле Македонци, 8 Срби по националност.

ската влада, дека во колку не добиеме задоволувачки резултат ние ќе го напуштиме Собранието“.²⁵

Дали оваа иницијатива на пратениците од Македонија може да се оквалификува како напор за создавањето на македонска парламентарна група во мандатниот период 1923/25 година, дали таа била поврзана со името на Глигор Анастасов во услови кога не се познати имињата на потписниците, не може со сигурност да се тврди. Но, во исто време не може да не се потсети дека поводот за преземањето на иницијативата, формата на притисокот врз владата да се прифати барањето, се наполно во духот на програмските изјави на Глигор Анастасов.

За секој случај во колку целата оваа постапка на избраните пратеници во Вардарска Македонија претставувала дел од напорите за групирањето на овие пратеници во македонска парламентарна група без оглед на листата на која биле избрани, таа не успеала во потполност.

Наместо девет, колку што го потпишале цитираното писмо, четири пратеници од Македонија: Глигор Анастасов, Трајко Арсов, Димитар Трајков и Ристо Настев се „издвоиле во посебна парламентарна група“.²⁶

Потоа, ползувајќи ги можностите што ги давал деловникот на Парламентот дека малите групи на пратеници, кои не припаѓале ниту кон една голема партија, односно кон нивните парламентарни клубови, можат да формираат заеднички парламентарен клуб, издвоената македонска парламентарна група заедно со уште 6 други пратеници: двајца федералистички пратеници од Црна Гора, двајца од Босна и Херцеговина и двајца од Социјалистичката партија — се конституирале во клуб на неутралци. Клубот формално се конституирал во април 1924 година. За претседател на Клубот бил избран Матеј Кордиќ, за потпретседател Михајло Ивановиќ, а за секретар Глигор Анастасов.

Клубот не бил цврсто оформен, ниту се барала обврска за единственост во ставовите. Секоја група го задржала своето право на слободно дејствување при гласањето иако спогодбено се договарале единствено да гласаат. Вујовиќ вели де-

²⁵ Историски архив Штип. Фонд, семејство Пуздерлиев. К. 1, Фас. 2. Последната реченица во писмото е допишна со мастило. Писмото е на српски јазик. Од 14 пратеници колку што биле избрани на изборите 1923 год. во В. Македонија 6 биле Македонци а 8 Срби. Тоа значи дека писмото било потпишано и од Македонци и од Срби. За жал во писмото, во кое се вели дека било потпишано од 9 души пратеници, имињата на потписниците не се наведени.

²⁶ Вујовиќ д-р Димо, Црногорски федералисти у народној скупштини 1923-1925. Историски записи (1927-1977), год. XXX, кн. XXXIX, Титоград 1977, 92.

ка активноста на Клубот била безначајна поради што не го привлекала вниманието на јавноста.²⁷

Меѓутоа, ако работата на малата македонска парламентарна група, како дел од заедничкиот парламентарен клуб, во Парламентот не го привлекувала вниманието на јавноста, тоа не значи дека нејзината дејност престанала.

Дека активноста на оваа група не била за потценување говори и дискусијата што се водела на Пленумот на КПЈ, одржан на 20 и 21 ноември 1924 година, во врска со прифаќањето на изборната платформа на Партијата за наредните парламентарни избори.

Во врска со формулирањето на партиската политика во изборната борба во Македонија прашањето се поставило на следниот начин:

„Какво становиште ќе заземеме спрема македонската буржоаска групација што се формира? На изборите треба да се излезе со независна македонска листа. Агитацијата треба да се води во марксистички дух“.

Во врска со тоа се развила жива дискусија во која се поларизирале две гледишта: едното што било гледиште на Централниот одбор на Партијата било дека спрема „македонската национална групација не може да се има поинаков став од оној спрема другите слични групации“, и второ, што го обвинуило Централниот одбор е дека „нема смисла за практичната политика“, дека „мислењето за македонската национална групација е погрешно“. Таа не може да се третира како контрареволуционерна. Прашањето е деликатно дотолку што таквата Партија уште се нема формирано. Додека нема една револуционерна национална партија треба да се стапи во контакт со поединците што се докажале дека водат борба за независна Македонија“.²⁸

Од расположливата документација не може да се извлече прецизен заклучок дали Пленумот дал виза за соработка со носителите на идејата за формирање на македонска политичка партија во Вардарска Македонија.

Однесувајќи се со сета резерва кон пишувањето на режимскиот печат во Вардарска Македонија, сè додека не се добијат конкретни докази за тоа, заслужува да се процитира пишувањето на весникот „Наша Стара Србија“ по тоа прашање.

Освен комунистичките постојат уште еден вид на типови, чии број е исто така безначаен, но чии цели директно ја засегнуваат самата држава поради што е и препорачливо на нив да им се обрне внимание.

²⁷ Истото.

²⁸ Записник седнице Пленума Партије, одржане 20 ноембра 1942. Архив ЦК СКЈ, Београд. Фонд КИ 1924/741.

Тие типови се собираат околу неколку свои прваци и настојуваат да создадат македонски листи.

Целта на овие вторите е многу поодредена од таа на првите (комунистите — б.м.) бидејќи тие (првите) се борат за некакви глупости, додека вторите одат директно на тоа да им служат на нашите непријатели, *впрегнувајќи ги за тоа во своето оро дури и првите. На тој начин целите на едните и на другите се исти, иако на прв поглед тоа не може ниту да се замисли*“.²⁹

За секој случај ако со сигурност не може да се зборува за соработката помеѓу КПЈ и групата на Глигор Анастасов во време на предизборната борба за парламентарните избори од 8. II 1925 година, тоа со сигурност може да се каже дека оваа група и покрај сите пречки ја продолжила својата политичка активност. Таа дури се обидела на изборите да излезе со своја самостојна листа. „Како научуваме, вели цитираниот весник, од уште непотврдени избори, во Скопје и во целиот Скопски округ се работи на основањето на македонска листа која самостојно ќе излезе на изборите. Според истата таа вест носителот на листата ќе биде Глигор Анастасов, а врз тоа уште работат Спиро Китинчев и Тих. Мирковиќ...“

Не е исклучено акцијата од овој округ да се пренесе и на другите окрузи каде исто така ќе се настојува во тој поглед да се постигне успех“.³⁰

Од пишувањето на „Наша Стара Србија“ се гледа дека режимот бил вознемирен од продолжување на акцијата за политичкото обединување на македонското граѓанство. Фактот дека на изборите од 8 февруари 1925 година, освен во Кавадарскиот округ каде „демократскиот дисидент г. Глигор Анастасов истакнал својат листа“,³¹ никаде на друго место не се појавила самостојна и уште помалку „Македонска листа“, и дека на изборите не бил избран ниту Глигор Анастасов, доволно говори за притисокот на режимските власти да се оневозможи натамошната активност за политичкото обединување на македонското граѓанство.

Не навлегувајќи во овој случај, во натамошното следење активност на оваа група од македонското граѓанство, што е предмет на посебно проучување, заслужува да се констатира дека нејзиното конституирање во Парламентот во Белград како одделна парламентарна група во 1924 година скоро се совпаднало со постигнатата спогодба помеѓу Тодор Алексан-

²⁹ Превратничке акции у Јужној Србији. Наша Стара Србија год. II, бр. 2 Скопље, 2. I 1925, стр. 1. Подвлично од авторот.

³⁰ Истицање македонске листе. Наша Стара Србија, год. I, бр. 5, Скопље 5. XII 1924, 2.

³¹ Изборни изгледи у Јужној Србији. Наша Стара Србија год. I, бр. 25, Скопље 29. XII 1924, 1.

дров и Коминтерната, од пратениците избрани во Пиринска Македонија во Бугарското собрание да се формира македонска парламентарна група со јасно формулирани програмски цели.

Движењето што се изразило во текот на 1923/24 година во редовите на македонската емиграција во Бугарија како и во Вардарска Македонија за политичко групирање на македонскиот народ, поточно за формирањето на македонска политичка партија има доста сличности и разлики.

Во Вардарска Македонија тоа произлезе од средината на граѓанската класа која доживуваше процес на прилагодување кои постојните политички прилики. Ни во редовите на македонската емиграција лоцирањето на иницијативата на Јовков не е во редовите на работниците и ако не може да се повлекува знак на еднаквост во социјалната и идејна основа на неговите носители. Тоа сред емиграцијата беше повеќе под влијание на левичарските идеи што беше природен израз на положбата во која се наоѓаш македонската емиграција. Оттука неговите цели во поглед на единството на македонскиот народ беа јасно формулирани. Во Вардарска Македонија движењето имаше повеќе прагматичен буржоаско-класен македонски карактер.

Се разбира, изречените констатации уште не значат целосно согледување на политичките и класни валери на ова движење. Што се однесува до блискоста односно разликите во формираните цели и позиции на нивните носители допрва треба да се расчистуваат. Она што во овој момент заслужува внимание, тоа е дека ова движење за политичко групирање и легализација на неговата активност во рамките на постојното уставно уредување со цел да се подобри положбата во Македонија, односно за добивањето на локална самоуправа во Вардарска Македонија, или за формирањето на македонска политичка партија чија цел би била, во зависност од конкретните политички услови во секој дел на Македонија, да се овозможи од избраните пратеници да се формираат македонски парламентарни групи во Белград, Атина и Софија, наиде на комплетен отпор не само во средината на потисничките режими на Балканот, туку и кај Тодор Александров, како и во круговите на Коминтерната. Формално тргнувајќи од чисто класно доктринерски позиции, но и од практично политички причини, чија суштина се состоеше во негација на резултатите од Париската мировна конференција, ова движење во Македонија Коминтерната го осуди како буржоаско-опортунистичко. Во врска со тоа во Резолуцијата на Петтиот конгрес на Коминтерната за националното прашање, во вториот дел од точка три изрично се вели: „Паролите за автономија за разните делови на Македонија во рамките на која и да било буржоаска

држава, вештачки создадени со Севрскиот мировен договор и со другите спогодби, мора да се отфрлат како опортунистички, бидејќи водат кон спогодба помеѓу богатите слоеви на македонско население со владеачките класи и кон натамошно поробување на македонската сиромаштија“.³²

Овој однос на Коминтерната до крај го акцептираа и балканските комунистички партии. Навистина, последниве, сигурно пак под влијанието на коминтерната, отворија дискусија за формирањето на селска партија во Македонија чии програмски цели би произлегувале од непосредните интереси на селото — аграрната реформа, потоа борба за политичка рамноправност, за јазични и културни права итн. Меѓутоа, овие размислувања никогаш не излегоа од таа фаза.

Акцијата на македонското граѓанство за легално политичко групирање најде на жесток отпор и од десно и од лево.

Меѓутоа, независно од тоа што во корен била задушена иницијативата на извесен дел од македонските граѓански кругови во Вардарска Македонија како и на тоа сред македонската емиграција во Бугарија за политичко групирање, изразување и заштита на своите сопствени интереси различни од настојувањата на големосрбизмот и велокобугаризмот има полно оправдување да се тврди дека со оневозможувањето на акцијата за формално политичко групирање на овие кругови не значи дека биле ликвидирани и сите настојувања за притисок и отворен отпор на таа средина против режимот. Тие најчесто се изразувале, во конкретните услови како акции за отстранување на оние режимски претставници чии жестокости и корупции станувале неиздржливи и предизвикувале општо незадоволство во Македонија.

³² Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и за национална држава. Том втори, Скопје 1981, 281.